

VIENAC I NJEGOVIH ŠEST INAČICA

Uz 500. broj Matičina *Vijenca*

Koliko je medijsko umrežavanje administrativno i politički nejedinstvene Hrvatske tijekom 19. st. bilo važno za stvaranje i oblikovanje modernoga nacionalnog identiteta, pokazala je i prva zajednička akcija mlade Matice ilirske (1842.) i tek osnovane Akademije (JAZU, 1867). Radilo se o pokretanju novoga “poučno-zabavnog lista za srednje staleže” kako ga je potkraj 1868. najavio tadašnji Matičin potpredsjednik Matija Mesić. Urednikom novoga, za članove Matice besplatnog, časopisa postao je Gjuro Deželić, dotadašnji urednik “Dragoljuba”, kojega je zbog nove ponude obustavio, naslovnicu mu izradio Iso Kršnjavi, a imenom “Vienac” krstio ga Ivan Trnski napisavši i *Pjesmu uz Vienac*.

Novi je časopis uveo honorare te ubrzo stekao brojne suradnike, no među piscima pojavila se ideja da bi takav časopis morao biti nezavisan i da bi ga trebalo dati privatnicima. Sve je vodilo prekidu tek otpočete suradnje Matice i Akademije, što se i dogodilo; Matica se pod pritiskom mladih preustrojava u Maticu hrvatsku, “Vienac” nikako da stane na noge, pa to pitanje pokušava riješiti Deželićev nasljednik Ivan Perkovac, koji od Matice traži “vlasnost ‘Vienca’”. Umjesto toga, Matica mu daje suurednika Ivana Dežmana, potom Dežmanu Franju Markovića, da bi 26. veljače 1873. “Vienac” predala Dioničkoj tiskari, koja sada angažira Augusta Šenou kao plaćenoga urednika. Pred kraj Šenoina urednikovanja, “imajuć s ‘Vincem’ svakidašnji manjak”, Dionička tiskara želi Matici vratiti “Vienac” uz uvjet da – bude li ga jednom htjela dati drugome – prvo ga njoj ponudi. Nakon serije

mahom kratkotrajnih urednika (1882. Fran Folnegović, 1883. – 1889. Vjekoslav Klaić i Mile Maravić, 1892. – 1895. Josip Pasarić, 1896. Josip Pasarić i Bartol Inhof, 1897. – 1898. Bartol Inhof, 1899. Bartol Inhof i Jovan Hranilović, 1900. J. Hranilović i Gjuro Arnold) “Vienac” ipak ostaje u Dioničkoj tiskari do kraja stoljeća.

A onda 1900. Dionička tiskara priopćuje Matici da je odlučila obustaviti štampanje “Vienca”, ali da “imade književnika koji bi bili voljni produljiti njegovu egzistenciju”. Pozvavši se na ugovor iz 1873., Matica ponovo uzima “Vienac”. Odlučeno je da se izradi i poseban statut, pa je Matica i službeno prijavila da je od 1. srpnja vlasnica “Vienca” koji će se tiskati u Dioničkoj tiskari, a urednik mu biti Gjuro Arnold. Da s “Viencem” neće glatko ni ovaj put ići, vidjelo se iz Smičiklasova govora na Matičinoj skupštini u kojemu je istaknuo da će se Matica žrtvovati “do neke granice”, ali neće na štetu svojih redovnih izdanja. U konkurenciji sa sve brojnijim časopisima mladih modernista, stari “Vienac” ostaje bez pretplatnika, dio mladih pokreću akciju za spas “najstarijeg beletrističkog lista”, koji je oduvijek bio “središtem i stjecištem” hrvatskih književnika i hrvatske knjige. Matica nije spremna za veće promjene, pa niti nakon uredničkog kompromisa K. Š. Gjalški – M. Dežman te odlučuje da ga obustavi nakon 34 godine urednog izlaženja.

Od 24 urednika u 34 godine ime “Vienca” isključivo će se vezivati uz ime A. Šenoa. On mu je bio ne samo lektor i korektor, već i suradnik – nerijetko i protiv svoje volje. Naime, Dionička tiskara od svoga plaćenog urednika očekivala je u prvome redu poslovni uspjeh u skladu s precizno obvezama iz ugovora koji je 10. prosinca 1874. u ime Dioničke tiskare potpisao Franjo Rački. Prema njima Šenoa je pribavljao književne priloge i ilustracije, rukopis predavao najkasnije do srijede navečer, a listak do četvrtka u podne kako bi se broj mogao tiskati već u petak, u suprotnom on plaća troškove tiskanja, slaganja i distribucije. Obavljao je i korekturu i reviziju lista te odgovarao za oboje da će biti obavljeno najdulje 24 sata nakon predaje rukopisa i po mogućnosti “bez-

pogrešno”. Dužan je bio također za svaki broj napisati listak, a kraju mjeseca predati popis honorara držeći se utvrđene tarife prema kojoj je pjesma na cijeloj prvoj strani bila najbolje plaćena: honorari bi proporcionalno rasli ako je naklada prelazila 1200, odnosno padali s nakladom ispod 1000 pretplatnika, itd.

Zahvaljujući sjajnim sposobnostima, Šenoa je ubrzo povećao pretplatu preko magične brojke 1000, a 1875. podigao je na 1429, sljedeće na čak 1479 “obvezatna iztiska”. Najviše je pretplatnika imao u Zagrebu (317), civilna i vojna Hrvatska te Slavonija 860, u Dalmaciji svega 69, u Istri i na kvarnerskim otocima 47. Dok je u Austriji i Češkoj imao 89 pretplatnika, a u Ugarskoj 47, u Srbiju, Crnu Goru, Tursku, Rumunjsku, Njemačku i Italiju išlo je 25 primjeraka, u Švicarsku i Brazil po 1, a u susjednu Bosnu 20-30 primjeraka. Među pretplatnicima najviše je bilo đaka (240) i učitelja (118), potom svećenika (184) i činovnika (145). Žena, mahom učiteljica – 153, odvjetnika 21, liječnika 16, mjernika 11, vojnika 48, čitaonica i raznih društava 101 – najviše školskih knjižnica (42), a tu su još bile i kavane “gdje se list mnogo čita” (do 30). Među pretplatnicima bilo je 8 grofova i baruna, a oko 300 njih iz redova vlastele, trgovaca i obrtnika, koji – iako najvažniji – “još veoma slabo uz hrvatsku knjigu prionuše”.

“Vienčevim” je vlasnicima odgovarao i smjer Šenoine uredničke politike jer je išao za potiskivanjem njemačke književnosti i “tuđinskog duha” te za okupljanjem domaćega književničkog “stališa”. Umjesto da gubi vrijeme nad tuđim lošim tekstovima, Šenoa se laćao pera i sam pisao ne trateći “vremena za kopanje” “nekoliko kilograma izvornih novela koje mi poštom stigoše”. A svome je časopisu proricao: “Tko bude htio pisat književnu poviest ove dobe, morat će se osvrnut na tečaje ‘Vienca’”.

Koliko je dobri stari “Vienac” bio prirastao srcu ne samo starima, već i mladim modernistima, vidjelo se i po tome što je Milivoj Dežman – sin jednoga od prvih “Vienčevih” urednika, a 1901. urednik “Života” – predložio da Matica izdaje “Život”, i to pod naslovom – “Vienac”. Ubrzo potom taj isti Dežman s mladima

bliskim Gjalskim uzalud pokušava spasiti časopis koji je iznio hrvatsko 19. stoljeće i predao je u ruke naraštajima sljedećeg stoljeća. Za potpunu obnovu Matičin “Vienac” nije imao snage.

Nakon obustave, nastavila se međutim borba za “Vienčevo” nasljeđe, zapravo za ime koje je postalo svojevrsnim nacionalnim kulturnim “brandom”. Kako je 1903. prestala izlaziti i sarajevska “Nada”, Zadar nakratko preuzima mjesto medijskog književnoga središta, pa urednik “Lovora” (1905.) M. C. Nehajev svoj časopis naziva “novim Viencem”. “Novi Vienac”, međutim, već je postojao, i to kao književni prilog Radićeve “Hrvatske misli” uz koju izlazi od listopada 1904. do rujna 1905. Bila je to prva replika moćnog “Vienca” za čiju će se slavu do kraja 20. st. boriti još pet časopisa.

Radićev “Novi Vienac”, imao je i jednu izravnu vezu sa starim “Viencem”, a to je tiskara Mile Maravića, jednoga od njegovih urednika. “Novi Vienac” izlazio je samo godinu dana, a zatim se ugasio. Ono malo pretplatnika negodovalo je zbog miješanja politike i literature, a to nije odgovaralo mladima i njihovu poimanju “slobode umjetničkog stvaranja”. Radić kao praški đak i budući političar slobodu je pak vezivao uz rad za narod, pa je i književnost – kojoj je “Novi Vienac” “malena, ali zdrava klica” – imala biti “demokratska, narodna i kršćanska”.

Ime Vienčevo sada preuzima Radićev prijatelj, povjesničar Rudolf Horvat. Slobodnu akademsku godinu kao nagradu za popularnu mu *Poviest Hrvatske* Horvat je iskoristio i za pokretanje časopisa s dobro poznatim imenom i prezimenom: “Vijenac – časopis za pouku i zabavu”. Izlazio je polutjedno od 3. studenoga do 24. prosinca 1909., a po svemu nalik na stari Matičin “Vienac” – uključujući čak i Despotovu prigodnicu *Pomladjenom Viencu*.

Za spas slavnoga imena dalje se pobrinuo “Obzor”, dnevnik istog Dioničkog društva koje je izdavalo i stari “Vienac”. Od 1910. do 1913. “Vienac” je sada “Obzorov” mjesečni ilustrirani prilog, a uređuje ga novinar i kritičar Vladimir Lunaček, koji u osvrtu na gašenje stari “Vienac” ne misli da će “Obzorov” zauzeti mjesto

starog ‘Vienca’”, no, smatra potrebnim najširim slojevima pružiti “vanredno jeftinu zabavnu lektiru”, što je i činio.

Pa će proći punih deset godina dok se ne pojavi sljedeća, četvrta “Vienčeva” inačica. I ovaj put radilo se o “listu za zabavu i pouku”, a izlazit će od 2. siječnja 1923. do 15. srpnja 1928. Riječ je o mjesečniku Dragutina Nemeta i drugova, a uređivali su ga u početku Franjo Jelašić, tadašnji tajnik Matice hrvatske, i Ferdo Nikolić, a potom sam Ferdo Nikolić. Nikolić svoj “Vijenac” vidi “od presudne važnosti za opstanak naše književnost” u poratnim vremenima, no da sasvim ne izgubi pretplatnike, uvodi 1927. dvojni list – “Vijenac” i “Ilustrovani Vijenac”, kao u “Obzoru”. No dvobroj 7-8 prije ljetne stanke 1928. bio je kraj i ovoga “Vijenca”.

Proći će sljedećih 16 godina do najnovije, pete “Vienčeve” replike. Nakon što su ustaške vlasti 1942. zabranile “Književni tjednik”, Hrvatski izdavački bibliografski zavod pokrenuo je mjesečnik “Vienac” pod uredništvom Julija Benešića. Ovaj “Vienac” počinje s 36. godištem sugerirajući tako kontinuitet s Matičinim “Vienceom”, štoviše, u uvodniku se ističe da se “nakon četrdeset godina javlja ponovno pred hrvatskim čitateljima časopis ‘Vienac’, skroman po obliku i bez književnih manifesta, da nastavi, u novim prilikama i u drugačijem ruhu, svietle tradicije svoga predhodnika”. No, ne zadugo; četvorobroj 6-10 za kolovoz-prosinac 1944. bio mu je posljednji.

Napokon, do posljednje “Vienčeve” inačice proći će gotovo 50 godina, ali se zato vratio u okrilje Matice hrvatske, koja nakon demokratskih promjena 1990. obnavlja svoj rad. Dok najstariji naš časopis “Kolo” ruši sve rekorde, a u Maticu se iz egzila vraća “Hrvatska revija”, na poticaj tadašnjeg Matičina predsjednika Vlade Gotovca na Božić ratne 1993. pojavljuje se prvi broj “Vijenca” – “novina za književnost, umjetnost i znanost” s prvim urednikom Slobodanom P. Novakom. Vrativši se iz emigracije te se posve uključivši u domovinski život, pjesnik Boris Maruna 1995. postaje drugi “Vijenčev” urednik. Poslije dvije godine zamjenjuje ga An-

drea Zlatar, koja u postmodernističkoj verziji sukoba starih i mladih planira secesiju s “Novim Vijencem”, i kad se činilo da ćemo dobiti još jednu “Vienčeve” inačicu, pojavio se – “Zarez”. “Vijenac” dalje uređuju Mladen Kuzmanović (1999. – 2001.), Ivica Matičević (2001. – 2008.), Mate Maras i Andrija Tunjić, a od 2009. Luka Šeput – najmlađi urednik ijednoga “Vijenca”.

A bilo ih je sedam. Dovoljno za prigodni vijenac o “Vi(j)encima”. Dakako, ne računamo li elektroničku verziju najnovijeg “Vijenca” kojom je najavljena neka novu budućnost. U njoj se već sada ova priča doima pomalo nestvarno. Uostalom, kao i svaka povijest.